

Masciarelli M. G. La Vergine Maria nell'enciclica «Deus caritas est» e nel contesto del magistero di Benedetto XVI. *Maria testimone e serva di Dio Amore*. Roma: Centro di Cultura Mariana, 2007. P. 9–37.

Rahner H. Maria e la Chiesa. Milano: Jaca Book, 1977. 122 p.

Ratzinger J., Von Balthasar H. U. Maria Chiesa nascente. Roma: Paoline, 1981.

Schillebeeckx E. Maria, madre della redenzione. Milano: Paoline, 1988. 176 p.

о. Микола Медюх

**ВІДОБРАЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В ПОВІСТІ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ «БЕЗ КОРІННЯ»**

Роздумуючи над проблемою ідентичності, не можемо не зауважити, що ця складова самобутності, неповторності, оригінальності передбачає статеву, політичну, культурну, етичну, громадянську, регіональну, релігійну, професійну ознаки. Ми є свідками того, що на теперішньому історичному зрізі щораз більше звертаються до питання першоджерел і автентичності явища, ситуації і самої людини.

Не так давно Кардинал Гузар сказав фразу, яка одразу ж перейшла у ранг афоризмів, яку почали цитувати, а особу Блаженнішого Любомира — подивляти і захоплюватись нею: «Моє велике бажання — бути людиною. Багато зустрічаємо осіб, але мало серед них людей, людей у повному значенні того слова. Дуже важко визначити, що це таке, але можна сказати, що людина — це особа, яка, якщо не під кожним, то під багатьма оглядами,

робить на нас враження. Після того, як ви з такою людиною зустрілися, ви відходите від неї кращим» (Гузар, 2011: 3).

У повісті Наталени Королевої тато головної героїні твору каже, що «на посміховисько шляхетність зовнішня без шляхетності душі» (Королева, 2007: 63), а сама героїня, потрапивши у незвичні для свого виховання обставини, була вкрай здивована, бо вперше у житті досвідчила, що «когось осуджували не за лихий вчинок, а за те, що він був тим, ким був...» (Королева, 2007: 197). Можемо з упевненістю сказати, що «бути собою», жити без маски — було важко, а в деякі епохи навіть небезпечно, особливо тоді, коли ця особа ототожнювала себе з певною суспільною групою, а укорінена в духовному світі система цінностей, ідеалів, норм, вимог забезпечувала особистості можливість залишатися собою у мінливому та суперечному середовищі.

Якщо ми зробимо короткий екскурс у біографію Наталени Королевої (Кармен Фернандо Альфонса Естрелла Наталенна Дуніна-Борковська — повне ім'я, яким майбутню письменницю нарекли при хрещенні), то її життєва доля схожа радше на якусь гостросюжетну драму з елементами містики, чи навіть фантастики. Ставши п'ять годин по народженні сиротою (мати померла, а батько після смерті дружини виїхав з Іспанії і як учений подорожував), перші чотири роки дитинства Наталена провела на Волині.

Андрей Шептицький писав, що «передусім треба вишукати й найти для кожного такий ґрунт, на якому міг би він почуватися свободним і щасливим; на якому міг би заспокоїти потреби свого розуму і серця — тіла й душі. А тією основою людського

життя є саме родина» (Шептицький, 2015: 197). Отож, цей період свого життя письменниця пізніше окреслить поняттям «оранжереї»: були всі умови для нормального фізичного розвитку й існування, але не було тепла, що випливає з щедрого близького серця.

Монастирське життя, проживання в Мадриді, знайомство з майбутнім королем Іспанії Альфонсом, виховний вплив на неї двох вуйків-вчених, вивчення мов, філософії, загартовували і викристалізовували молодий дух дівчини. Так склалися обставини, що на той момент після довгого мовчання (втечі) озвався батько, граф Адріян-Георг Дунін-Борковський, який мешкав у Києві. І донька на його запрошення переїхала жити до нього. Тяжіння до батька, упереджене ставлення мачухи Людмили не тільки до Ноель (так її називала ця жінка, яка не знала нічого вищого за велич росії, а також обожнювала французьку культуру), а до всього європейського, стали причиною гострих конфліктів і непорозумінь на все життя. Мачуха поставила собі за мету якнайшвидше видати Ноель заміж. Із часу перебування у батьківському домі Наталена-Ноель вивчила чотири слов'янські мови — польську, чеську, російську й українську. З біографії письменниці знаємо про «петербурзькі дні» і задушливу атмосферу, в якій Наталена намагалась бути незалежною і самодостатньою, покладаючи великі сподівання на свій таланти і здібності в науці. Андрей Шептицький з цього приводу писав, що «якою нещасливою відчувається та дитина..., коли почує від матери проклин, почує злість!» (Шептицький, 2015: 55). І якою благородною мала би бути душа людини, яка після стількох зранень, після таких родинних чвар і несприйняття

за пів віку опісля, у спогадах напише: «Вона дітей не мала і до мене ставилася як до рідної» (Королева, 2007: 8).

Навіть після того, коли молода дівчина покинула чужий її серцю Петербург, життя і далі не переставало її випробовувати і дивувати. Можна тільки захоплюватись відвагою Наталени, яка, закохавшись у перського дипломата, поїхала до нього на батьківщину, де мало відбутися весілля молодих. Та в останній момент, коли перед нареченою поставили вимогу змінити віровизнання, не вагаючись, утекла і через Індію знову повернулася в Європу. Дядько Євгенію, який був священником, після того, як Наталена була вплутана у конфлікт королівської родини, допоміг їй покинути Мадрид. І вони переїхали до Парижа, де Наталена почала студіювати медицину в Сорбонні.

Талант молоді дівчини до мистецтва був дуже багатогранний, а театральні спроби на сцені Парижа, а відтак — опера Венеції відкривали перед нею непогану перспективу. Хвороба батька, що стала причиною переїзду молоді Кармен до Києва, тільки змінила місце перебування, але жодним чином не вплинула на її мистецькі уподобання і любов до театру. Перша світова війна внесла свої корективи в життя молоді актриси. Оскільки вона не могла виїхати до Італії, то разом з дядьком влилася у горнило війни, ставши санітаркою. І ще одна зустріч з князем Іскандером, яка була увінчана його хрещенням, а згодом і шлюбом молодих, через пів року стала фатальною, бо князь загинув на фронті. Тоді молода вдова Кармен де Кастро Гакгаманіш ібн Куруш звернулася до Міністерства закордонних справ УНР з проханням видати їй документ на виїзд за кордон.

У кожній черговій спробі щось змінити в житті молодої дівчини завжди виникали якісь труднощі. І в цьому випадку смерть мачухи під Львовом ледь не змінила плани. Як чеська репатріантка, Наталена все ж прибула в Прагу. Знання мов забезпечило їй місце праці у Міністерстві закордонних справ Чехословаччини, де вона і познайомилася з майбутнім чоловіком Василем Королевим-Старим.

Життя подружжя було сповнене різних випробувань, бо не завжди вистачало коштів навіть на прожиття. Заслуговує особливої уваги в біографії пані Королевої і той факт, що вона відмовилася від праці на кафедрі в Паризькому університеті тільки через те, щоб не роздвоюватися, бо вже на той час рішуче вступила на шлях української письменницької творчости.

Смерть чоловіка у 1941 році змусила українську письменницю, цілком утверджену у своєму виборі і своєму служінні, перейти у «режим виживання»: твори не хотіли друкувати, важка вчительська праця забирала всі сили, а тому життя самотньої жінки було нестерпно важким, яке її сучасники називали «животінням».

78 років, які прожила ця жінка-загадка, були насичені стількома подіями, зустрічами, інколи авантюрами і відчайдушністю, що багато із того лягло в основу її творів, які, як і сама авторка, не були відомі та доступні широкому колу читачів.

Знаємо, що Наталена Королева народилася в Іспанії і певний час там проживала. Досконале знання французької мови, побут у Парижі, перебування в Італії і «карколомні» подорожі не змогли вихолостити її любови і прив'язаности до України. І це вкотре

красномовно свідчить відому істину: якою мовою виховаєш дитину, таку країну вона і буде любити.

На формування національного характеру і української ідентичности мала вплив «бабуся-землярка» Северина, яка у спогадах «інститутки» Ноель була уособленням доброти і жіночності, чесности і порядности, любови і жертвенного служіння. То що ж було такого в цій жінці, яка ніде не була далеко від своєї оселі і не бачила нічого, що було поза межами її обійстя? Зачудована цим образом співрозмовниця Таїса, підсумовуючи почуте, сказала те, що є актуальним і стає «модним» у наш час: «Мені здається, що ота баба Северина — це прастара Земля Українська, опущена аж до повної байдужости, інертна до всього і усіх, хто робить її своєю слугою й користує з її величезних природних багатств. Але ж вона, дарма, що зрезигнована й відстала від поступу інших сусідніх земель, вона вперто береже свої дукачі, плахти, намиста, вірування, казки, співи, внутрішні звичаї — ці найдорожчі скарби і ними прикрашає і оздоблює молодь» (Королева, 2007: 194). І ще один образ із раннього дитинства, з яким пов'язані наймиліші спогади дитини — це образ сирітки Марусі, тої Марусі, яка за жодних обставин і ніколи не розмовляла інакше, як тільки своєю мовою, рідною, українською — на що згадувана вже Таїса сказала: «Маруся — це наша стихійна сила, дужа, повна життєвої енергії, здібна до всього доброго, але оспала, чи певніше іще не пробуджена... що її стережуть... пігмеї» (Королева, 2007: 195).

Цей «нежіночий діалог» між цими двома тендітними жінками про Україну і українців, який мав місце на початку минулого століття, аж ніяк не втратив своєї актуальности й на

початок ХХІ століття, а ще й поготів — загострився! Питання, яке ці жінки поставили одна одній — «...Чому ви самі говорите їхньою мовою...?» — сьогодні вже набуло фатального звучання, навіть більше — смертельного! Таїса наводить своїй співрозмовниці-«чужинці» такі розпізнавальні фактори, що за ними неможливо не впізнати, хто в тій «рубашці» чи «сарафані», бо різниця між москалями та українцями в мові, вигляді, звичаях, психології... І далі фраза, яка в часі московитської війни з Україною звучить дуже гостро: «Таж у нас тепер така доба, що й удома «корінних» людей не знайдеш, які би знали рідну мову» (Королева, 2007: 194). І завжди знайдуться такі, що скажуть, що українська мова не на часі. А коли ж вона буде на часі? Якщо мова, культура не мають значення, то чому ворог найперше винищує саме цю складову і її найяскравіших носіїв? Далі знову цитата з діалогу-настанови батька, який перед тим, як віддати Ноель до інституту шляхетних панянок, сказав слова, які мав би казати кожен батько, кожному синові й доньці: «...говоритиму з тобою не як з дитиною, а як із членом нашого роду» (Королева, 2007: 62). Звернімо увагу, що зроблений дуже серйозний акцент на поняттях «рід», «родина».

Зауважмо, батько знову ж таки наголошує: «...вважай, щоб, коли заговориш «по-їхньому», кожен відразу ж впізнав, що ця мова — тобі чужа» (Королева, 2007: 62). У плеканні нашої національної ідентичності ми дуже часто не вміли відчутти історичності тих днів, крізь які нас гнали вітри історії, і не хотіли (а може й не вміли) радіти за свого співбрата-українця і поступали на кшталт москалів: «...глузувати зі всього, до чого непризвичаєні, і цінимо не тих, що вміють щось доброго

створити, а тих, хто майстерно висмівають висліди чужої творчості» (Королева, 2007: 63).

Історичність цієї розмови Ноель запам'ятала навіки — треба «бути мужньою і самостійною», а постаті зі старовинних портретів немовби ожили і своїми поглядами, сповненими відваги, мужности, відповідальности, торували батькові: «...Дві речі постійно залишаються незмінними: обов'язок до народу, серед якого живеш, і друге ...є вічною ганьбою виректися свого роду, сплямити герб, зламати честь... Голос роду — безсмертний і непереможний!» (Королева, 2007: 64).

Обіцянка, яка за своєю значущістю переходить у категорію присяги, стала для молодого дівчини «останньою правдою». І це «Ultime Veritas» про значення роду і родини має бути чи не найважливішою складовою нашої національної ідентичности.

У цій «історичній» розмові батька з донькою, яка відбулася перед тим, як рішення віддати Ноель у заклад для «шляхетних панянок» вже було прийняте, граф з усією відповідальністю і розумінням каже: «Ти побудеш рік в інституті — може, це й вийде тобі на добро, бо там ти побачиш наскільки «ми» різні та інші від «них», то ж і навчишся того, як поводитися з ними» (Королева, 2007: 62). І продовжує: «Але ж не забувай, що вміти «їхньої» мови докладно й поправно — тобі не личить», «...бо в нашому роді ніколи не було ні краплини від москалів і жидів...» (Королева, 2007: 62). Ця думка немов би перегукується з думкою О. Кобилянської, яка писала: «Згадуйте предків своїх, щоб історія перед вами не згасла і золотої нитки не згубить...» (Кобилянська, 2013: 3). І цією «золотою ниткою» є наступні слова, які батько

промовив доньці: «Чини, як уважатимеш сама за справедливе, побожне й чесне» (Королева, 2007: 63).

Школа, яку довелося пережити молодій шляхетній панні, була справжнім випробуванням: це була школа, яка не окрилювала, а навпаки — знищувала і деформувала все, у чому були хоч найменші прояви чогось іншого — рідного, українського. Це був заклад, у якому за мету ставили собі зробити з «цієї дівчини тверду суху егоїстку, що цікавилась би тільки своєю власною особою» (Королева, 2007: 105). Для юної і такої вразливої душі Ноель цей заклад став місцем протиріч, місцем страху і приниження, місцем, яке було уособленням «дивної країни і дивних в ній людей» (Королева, 2007: 119).

Ноель так і не змогла збагнути того, як може вчитель навчати не того, що є насправді, або вдавати, що не знає як є. Ця туга за «монастирською любов'ю» щораз більше контрастувала із місцем, де «всі і у всьому шукають провини й намагаються все заборонити» (Королева, 2007: 119).

«Виховний діалог, який відбувався між професором і Ноель, свідчить про те, що жити подвійними стандартами у цій дивній країні — це норма. Іншої правди, крім тої, про яку «говорить російська історія», не може бути, а поняття «мотиви національні» — це те, що вчителів-професорів кидало в гарячку, від чого вони ціпеніли, а страх бути кимось почутим робив цих освічених людей нікчемами, які прикривалися фразою «Багато ми не знаємо, не хочемо і... не можемо знати» (Королева, 2007: 198).

Завдання якнайбільше відчужити, знищити — це мета московитської школи, а краще це робити за тих добре освічених і вихованих чужинок — французенок і німкеня, які ніколи не

знали ні родинного тепла, ні спокійної затишної атмосфери, прихильности та ласки — не міг ніхто. Їх спеціально запрошували на виховання до інститутів шляхтянок, і вони ставали заручниками, якщо й не рабами, системи тьми і мороку.

Професорська «риторика» щодо природи української вдачі, вкотре потверджує, що ця «благодатна сторона з її милими, хоч і дуже хитрими людьми», що «це такі ласкаві, такі м'які серцем, що навіть у їхній лайці не мають нічого образливого» (Королева, 2007: 198). Дуже важлива ознака нашої національної ідентичности — відсутність грубих, лайливих і вульгарних слів, які так масштабно засмітили мовний простір сучасного українства. Ми є свідками того, наскільки широко демонізується суспільство, як лайливі слова (матюки) закорінені в нинішнє повсякденне життя і спілкування. І ця «лайлива московитська чума» стала вже хронічною хворобою української християнської дійсности. Що більше, у нашій природі завжди було розвинене почуття релігійности, а нові традиції, які насаджували «чужородці» — «...спати в неділю до півдня, ...поснідати без апетиту й нарікати на нуди, а опісля лягти на канапу й нудитися далі...» (Королева, 2007: 122), аж ніяк не були в нашій національній ментальності, бо нам було властиво «взяти недільну одіж і піти до церкви» (Королева, 2007: 121). І про це ж писав Митрополит Андрей Шептицький: «...Не можливий є економічний добробут без моралі, без Божого Закону» (Шептицький, 1999: 21).

Чи є можливим виховати успішною і щасливою людину без родини, без рідної української школи? Йосиф Сліпий у своєму

«Заповіті» писав, що «українська школа — це передумова здорового виховання прийдешніх поколінь» (Сліпий, 2010: 6).

У 1936 році з'явилася друком белетризована автобіографічна повість «Без коріння». Головній героїні важко увійти в інший світ, але як пишуть дослідники її творчості, «разом із гірким досвідом вродання у цій реалії, вона віднаходить почуття спільності з Україною». Школа (інститут), де Наталена здобула найцінніший досвід національної самобутності, була місцем, в якому «сконтрастував» увесь її попередній християнський досвід, де її дитячий досвід виріс у досвід молодого української дівчини, яка готова вже до боротьби!

У сюжетній канві твору ми читаємо, що «ця велика й тяжка проба», «систематичний абсурд, з якого складається тутешня система», як про це висловився лікар, були місцем, де не могла розквітнути тендітна і чутлива, вразлива до зла дівоча душа. «Кажу вам, сестро, ця дівчина мусить умерти не від туберкульозу, а від того, що вона тут без коріння, вирвана із свого ґрунту й пересаджена у цілком чужий, тому й вона сама, всім і завжди — чужа, чужа й одинока, самотня. Помре з нудьги, з порожнечі, з душевного холоду, з недостачі душевної поживи. Одне слово, як рослина без коріння...» (Королева, 2007: 106).

Політика виховання таких закладів, які мають шовіністичне забарвлення й у своїй основі мають дуже мало правдивих засад саме християнських, скерована на те, щоб «затратити прив'язання до рідного краю, своїх батьків, до їх традиції і звичаїв та й нема думки про збереження національної окремішності й ідентичності». «Тому обов'язком нас усіх, а зокрема кожної молодого людини — зберігати українську мову і

творити українську культуру», — писав Патріарх Йосиф Сліпий (Сліпий, 2010: 10).

ЛІТЕРАТУРА

- Гузар Л. Бути людиною / упор. о. Ігор Яців. Київ, 2011. 96 с.
- Королева Н. Без коріння. Во дні оне. Quid est veritas? Дрогобич, 2007. 612 с.
- Кобилянська О. Новели. Оповідання. Поезії в прозі. Т. 1. Чернівці, 2013. 476 с.
- Набитович І. Художній всевіт на палімпсестах минулого (Літературні обрії Наталени Королевої). Королева Н. Без коріння. Во дні оне. Quid est veritas? Дрогобич, 2007. С. 3–36.
- Сліпий Й. Заповіт. Тернопіль, 2010. 48 с.
- Шептицький А. Послання любови. В-во Дискурсус, 2015. 224 с.
- Шептицький А. Як будувати рідну хату. Львів, 1999. 48 с.

о. Богдан Мельничин

ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ СИРИТ ПІД ЧАС ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ ПАСТОРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Сучасний контекст глобальних конфліктів ставить перед релігійними спільнотами завдання адаптації та переосмислення їхньої ролі у душпастирській діяльності. Війна як суспільна трагедія часто призводить до гуманітарних криз, внаслідок яких діти стають найбільш вразливою групою. Це формує низку